ГЕОМЕТРІЯ
МЕХАНИКЪ
КѢНОЦИНЦЪ
КЪЛЕСТВРІ

ОТЪНЕОКЪ ХАРАЛАМБІЕ

www.dacoromanica.ro

БІБЛІОТЕКЪ

пентрѫ

ТІНЕРІМЕА

РОМАНА

АЛЕЦЕРЕ

де

маї мѫлте кѫпоцінце фолосітоаре.

Тпкінатъ Мърії-Сале Прінцѫлѫї Стъпънітор.

ТОМѪЛ II.

Кѫпоцінце ѫсѫале.

БѪКѪРЕЩІ.

1842.

www.dacoromanica.ro

ПРЕСКУРТАРЕ

де

КУНОЩІНЦЕ

УСУАЛЕ

56403/961.

а доа едіціе

БУКУРЕЩІ.

Ін Тіпографіа Колецієі Сф. Сава

1842.

www.dacoromanica.ro

ПРЕСКУРТАРЕ

де

Куносщінце ксукале.

ПентрУ Универс.

Т. 1. Че инцелеце прін зічерса Универс?

Р. Прін зічерса Универс инцелеце тоате кіте сунт сау лумеа интреагъ, адікъ: соареле, стелеле, пъминтул ші тоате кіте пътем ші кіте пу пътем веде.

Т. 2. Ун че аша де маре кум есте Универсул се поате веде де одатъ интрег?

Р. Универсул интрег пу се поате веде де одатъ; дар о парте дінтр'инсул ведем тот д'аунпа, ші ачеаста не ажунце ка съ не факъ съ мърім пе Думнезеу ін тоате лукрърile сале, ін тот локул ші ін тоатъ време. Noї ведем черул, ведем аерул пліп де стеле, ведем ін міжлокул ачестора соареле кУ лумінъ ші кълдуръ вечнікъ. Соареле пу есте атит де мік прекум ні се паре, чі есте дупъ пърерса Астрономілор де un міліоп патрУ сУте де мії де орї маї маре де кит пъминтул.

Т. 3. Кум есте фігура соарелуї?

Р. Фігура соарелуї есте сферікъ сау рътундъ. Дін

www.dacoromanica.ro

кълдѫра ші лѫмїпа че реварсъ ѧмпреџїѫрѫл съў пе дъ съ прїчепет къ, саў ел есте де фок, саў къ матерїеа лѫї есте тот-д'ѫна апрїпсъ. Ѵпїї вор фї крезѧпд къ соареле 'шї ар мѫта позиџїеа саў локѫл вѣзѧпдѫ'л къ ръсаре де ла о парте ші апѫпе ла алта; дар се атъџеск: фїїпд къ пѫ соареле се ѧпвїртеџе ѧмпреџїѫрѫл пъмѧнтѫлуї, чї пъмѧнтѫл ѧмпреџїѫрѫл соарелуї; соареле пѫ'шї мѫтъ локѫл съў, чї стъ ѧп мїжлокѫл лѫмїї, ка съ лѫмїпеze ші съ ѧпкълзеаскъ тоате кїте'л ѧпкѫпџїѫръ.

Ѧ. 4. Соареле ѧпвїртеџе-се ѧп вр'ѫп кїп?

Р. Се ѧпвїртеџе ѧмпреџїѫрѫл съў.

Ѧ. 5. Де ѫнде се џїе къ соареле се ѧпвїртеџе ѧмпреџїѫрѫ'шї?

Р. Дѫпе пеџеле че сѫпт пе соаре.

Ѧ. 6. Кѫт се кѫпоаџе прїп пеџеле че сѫпт пе соаре къ соареле се ѧпвїртеџе ѧмпреџїѫрѫ'шї?

Р. Дескоперїпд Астропомїї къ соареле аре пїџе пеџе, аў фъкѫт бъгаре де сеатъ, къ ачесте пеџе пѫ се вѣд тот д'ѫна ѧмтр'ачеаашї марџїпе а соарелуї, чї ѫпе-орї ѧмтр'ѫна, алџе-орї ѧмтр'алта, ѫпе-орї ла мїжлок, алџе-орї се вѣд ѣаръшї ѧмтр'ачеаашї марџїпе а соарелуї ѧп каре се вѣзѫсеръ ші маї ѫптѫѣ. Д'аїчї ѫрмеазъ, къ дака соареле пѫ с'ар ѧпвъртї, пеџеле сале, де кїе-орї с'ар прївї, с'ар ведеа тот д'ѫна ѧмтр'ачеаашї марџїпе а соарелуї. С'а маї фъкѫт ѫпкъ ші ачеастъ бъгаре де сеатъ, къ пїпъ кїпд се вѣд пеџеле ѣаръшї ѧп локѫл ѧп каре се вѣзѫсеръ ші маї ѧпѧѣ, трек 27 де зїле.

www.dacoromanica.ro

Ț. 7. Че нѫmim стеле?

P. Стеле нѫmim ачеле трѫпѫрї каре ле ведем поаптеа стрълѫчінд ын аер.

Ț. 8. Пентрѫ че нѫ ведем стелеле стрълѫчінд шi zioa ка поаптеа?

P. Пентрѫ къ пъmынтѫл пострѫ zioa есте лѫminat де соаре ка шi еле.

Ț. 9. Кѫm се ымпарт стелеле?

P. Стелеле се ымпарт ын стеле саѫ статорніче фіксе, шi ын планете саѫ стеле рътъчіте.

Стелеле челе статорніче сѫnt глобѫрї лѫminоасе шi къldѫроасе асемеnеа соарелуї, шi лѫminеazъ шi ынкълzеск шi еле планете atѫt де-деparte де планета поастръ, ын кѫt не есте кѫ пепѫtinцъ а ле ведеа не тоате.

Планетеле сѫnt трѫпѫрї речї, шi ынтѫпекоасе шi се ынвъртеск ымпреџіѫрѫл соарелуї ѫнеле ын врeme маї mълтъ, алтеле ын маї пѫцінъ.

Ț. 10. Се сокотеще шi пъmынтѫл ынтре стеле?

P. Пъmынтѫл ънкъ се сокотеще ынтре стеле, ынсъ нѫ ынтре челе фіксе саѫ статорніче, чі ынтре челе рътъчіте саѫ планете. Мърітеа луї ні се паре а фі петърцінітъ, дін прічінъ къ ноі сѫntem тічї шi прea апроапе де ел.

Ț. 11. Афаръ де ачeaста че маї щіm деспре пъmынт?

P. Маї щіm къ пъmынтѫл се ынвъртеще одатъ ымпреџіѫрѫл съѫ ын 24 де чeасѫрї; ачeастъ врeme се нѫmеще zi шi поапте. Пъmынтѫл се маї ынвъртеще ынтр'ѫn кіп ын 365 зіле 5 чeасѫрї шi апроапе де 49 minѫte, ынсъ нѫ ымпреџіѫрѫл съѫ чі

www.dacoromanica.ro

ътпрецїхрѫл соарелѫї; ачѣастъ врете се пѫтеще ап.

Т. 12. Кѫт прічіпѫеще ъпвъртірѣа пътънтѫлѫї ътпрецїхрѫл съѫ zi ші поапте?

Р. Ної щім къ пътънтѫл се ъпвъртеще ътпрецїхрѫл съѫ ка ѫн бѫлс пътрѫнс де ѫн бастоп; щім къ соареле де одатъ пѫ поате лѫмїна тоатъ фаца пътънтѫлѫї, чі тот д'ауна пѫтаї ачѣа парте каре есте ънтоарсъ спре сіне: ші act-фел партѣа чѣа лѫмїнатъ аре zi, ѫар чѣа ънтѫпекатъ поапте. О ідее таї лътѫрітъ се поате фаче кѫ ѫн бѫлс, саѫ кѫ орї-че лѫкрѫ рътѫнд ънторс ънтре деџете ъпаінтѣа лѫмїпърії: Бѫлсѫл ва ънкіпѫі пътънтѫл ші лѫміна лѫмїпърії соареле.

Т. 13. Кѫт се фаче ъпвъртірѣа пътънтѫлѫї ътпрецїхрѫл соарелѫї?

Р. Пътънтѫл се ъпвъртеще ътпрецїхрѫл соарелѫї ънтр'ѫн окол лѫнгърец, ън каре ел ън act-фел де поџиџіе ажѫнџе, ънкът дін къпътѣіеле осіеї сале пічї ѫнѫл пічї алтѫл п' ажѫнг дрепт сѫб соаре, чі пѫтаї ън тіжлокѫл съѫ прііпеще разеле соарелѫї перпендікѫларе; д'аічї ѫртеазъ къ пъ ѫнде ші кънд ажѫнг разеле соарелѫї перпендікѫларе, пе аколо требѫе съ фіе къдѫръ таре; ѫар чеде доъ къпътѣіе каре се пѫтеск ші полѫрї, пѫ прііпеск пічї о дать разеле соарелѫї перпендікѫларе, чі пѫтаї піезіше; ші act-фел кѫпоащет ъпведерат, къ пѫтаї дінтр'ачѣастъ прічіпъ сѫпт полѫрїле пътънтѫлѫї ън вечпікъ ѫарпъ, фііпд тот д'ауна акоперіте кѫ гіаџъ. Ші аша ъпвъртіндѫ-се пътънтѫл ън тот апѫл одатъ, разеле соа-

www.dacoromanica.ro

релѣї сѫnt ла 9 Мартіе перпендікѫларе престe екѫатор; noї авет атѫпчї zi ші поапте д'о потрівъ, ші ѵпчепѫтѫл пріtъверії. Ла 9 Іѫніе ажѫнџе тропікѫл ракѫлѣї ѵп дрептѫл соарелѣї: noї авет атѫпчї ѵпчепѫтѫл верії ші zioa чѣа маї лѫнгъ. Ла 9 Септевріе ажѫнџе ѣаръшї екѫаторѫл ѵп дрептѫл соарелѣї; noї авет атѫпчї ѵпчепереа тоатпеї ші zioa кѫ поаптѣа д'о потрівъ. Ла 9 Декетвріе ажѫнџе тропікѫл капрі-корпѫлѣї ѵп дрептѫл соарелѣї; noї авет атѫпчї ѵпчепѫтѫл ерпії, ші zioa чѣа маї скѫртъ кѫ поаптѣа чѣа маї лѫнгъ: ѣар полѫріле пътѵптѫлѣї кѵпд ѵпѫл кѵпд алтѫл се афлъ одатъ ѵп ап, ѵп шасе лѫнї, пѫџіп апле́кате спре соаре. Астъ врете а апле́кърії лор ле есте ші zi ші варъ, ѵп врете че чѣа-л-алтъ, дін протівъ, ле есте ші поапте ші ѣарпъ.

Ѵ. 14. Каре сѣа есте маї апроапе де пътѵпт?

Р. Лѫна есте маї апроапе де пътѵпт; пептрѫ ачеѣа ні се паре а фі маї маре де кѵт алте стеле. Еа се ѵпвъртеџе ѵппреџіхрѫл пътѵптѫлѣї ѵп тот апѫл де 13 орї. Лѫміна кѫ каре не лѫмінеазъ поаптѣа, о ѵпрѫмѫтъ ші ѣа де ла соаре, ка ші пътѵптѫл ші тоате челе-л-алте планете.

Ѵ. 15. Че пѫтім сателіт?

Р. Сателіт пѫтім ачеа планетъ маї тікъ, каре се ѵпвъртеџе апроапе де алтъ планетъ маї маре, ші о петрече петпчетат ѵп тоатъ ротаџіа са ѵппреџіхрѫл соарелѣї.

Ѵ. 16. Каре сателіт пе есте поаъ пътѵптепілор маї ѵпсетпат?

Р. Сателітѫл пътѵптѫлѣї пострѫ пе есте маї ѵпсет-

www.dacoromanica.ro

nat. Noĭ ѧл кѫпоащет маĭ леспе сѫб пѫмеле лѫпъ. Сателітѫл сеѫ лѫна пътѧнтѫлѫĭ пострѫ есте ѫн трѫп рече ші ѧнтѫпекос. Мърітеа лѫпі есте де 50 де орĭ маĭ мікъ декѧт а пътѧнтѫлѫĭ пострѫ; депъртарѣа еĭ дела пътѧнт есте де 48,000 де мілѫрĭ, ші се ѧнвъртеще пе лѧнгъ пътѧнт ѧн 27 зіле ші апроапе де 8 чеасѫрĭ.

Ѧ. 17. Че ѧнцелецет прін пѫмеле к о м е т ъ?

Р. Noĭ щім къ стелеле сѧнт ѫнеле фіксе, алтеле планете; дінтре планете ѫнеле се пѫмеск к о м е т е сеѫ стеле кѫ коадъ; аша дар ші кометеле сѧнт глобѫрĭ сеѫ трѫпѫрĭ речĭ ші ѧнтѫпекоасе, ші фііпд къ еле се ѧнвъртеск ѧнпреџіѫрѫл соарелѫĭ ѧн окоале прѣа лѫнгъреце, пѫ ле ведем тот д'ѫна.

Кометеле ѧнсетпа оаре-кѧнд ѫртърĭ фоарте трісте; ѫар де кѧнд лъцеще Дѫмнезеѫ ѧнтре оаменĭ лѫміпа ѧнвъцътѫрілор, кометеле пѫмаĭ сѫнт алт-чева де кѧт комете, ші пѫмаĭ ѧнсетнѣазъ нічĭ о пепорочіре.

П Е Н Т Р Ѫ Е Л Е М Е Н Т Е.

Ѧ. 18. Че пѫмім елементе?

Р. Елементе пѫмім ачеле пърцĭ маĭ ѧнсемнате дін каре се креде а фі компѫсе тоате фііпцеле матеріале, ші сѧнт ачестеа: фокѫл, аерѫл, пътѧнтѫл ші апа. Аст-фел кредеа фізічіĭ чеĭ векĭ, ѫар чеĭ де акѫм пе ѧнвацъ къ сѧнт кѫ мѫлт маĭ мѫлте елементе.

Ѧ. 19. Къцітеа елементелор с'а маĭ скімбат де

www.dacoromanica.ro

кнд се фъкѫ де Дѫмнезеѣ, адікъ: а маї скъzѫт, орї а маї крескѫт?

Р. Къѣъцітѣа елементелорѫ де кнд с'а фъкѫт де Дѫмнезеѣ, а ръмас ші ва ръмнѣа нескітѣать, пентрѫ къ нічї апа нѫ се фаче фок, нічї фокѫл апъ, нічї пъмнтѫл нѫ се фаче аер, нічї аерѫл пъмнт; чі фіе-каре елемент де ші 'шї скітѣъ форма, сѫбстанца ші натѫра са, тот ачеѣашї ръмне.

Т. 20. Афаръ де ачесте елементе маї прінцінале че маї ведем ін лѫме маї інсемнат?

Р. Къдѫра, ръчѣала, лѫміна, інтѫперекѫл ші ѫмезѣала.

Т. 21. Каре елемент се веде а продѫче лѫміна?

Р. Фокѫл се веде а продѫче лѫміна.

Т. 22. Че інсѫшірї саѣ нѫтерї аре къдѫра?

Р. Къдѫра пътрѫнде тоате трѫпѫріле, ле інтінде ші ле сѫнціазъ атѫт, ін кѫт ѫнеле се топеск, алтеле сѫнцііндѫ-се се фак маї ѫшоаре де кѫт аерѫл, ші се траг кътре черѣ ін абѫрї ѫнсѫрошї, металошї ші ѫмезї, кнд вѫзѫцї кнд певѫзѫцї. Ачт-фел ішї араъ къдѫра нѫтерѣа ші фірѣа са пріп апъ, пріп аер, пріп металѫрї ші пріп орїче матеріе кѫргътоаре шї ѫнсѫроасъ.

Т. 23. Кѫт пе нѫтем інкредінца деспре трапсформарѣа саѣ префачерѣа апеї ін абѫрї.

Р. Деспре трапсформарѣа апеї ін абѫрї пе інкредінцът кнд ведем апа ферѣнд ла фок, ачі ведем къ апа словоаде пе'нчетат атъцѣа абѫрї, нпъ кнд, ръмінд васѫл ла фок, сѣакъ де тот.

Т. 24. Каре елемент се веде а продѫче ръчѣала.

www.dacoromanica.ro

Р. Аерѫл се веде а продѫче ръчѣала: деспре ачѣаста не ынкредінцѣазъ бъгарѣа де сѣатъ ла кълдѫра соарелуї. Ачѣаста не ѫнде ажѫнце, не аколо ръчѣала піере; ѣар не ѫнде ѣа ліпсеще де тот, не аколо ръчѣала есте тот д'аѫна ын пѫтереа еї, ші се пѫтеще фріг ші цер. Де аічї се веде ші ачѣаста, къ ръчѣала ші кълдѫра се търцінеск ѫна пе алта, ка ші фокѫл кѫ апа ші лѫміна кѫ ынтѫперекѫл. Ші act-фел есте прѣа бінє ынтокміт де Дѫмнезеѫ, къ алмінтрелеа фііинд пѫтаї аерѫл кѫ ръчѣала са, саѫ пѫтаї фокѫл кѫ инфіербінцѣала са, п'ар фі ын лѫме пічї о фііинцъ инсѫфлецітъ, саѫ ші де ар фі, ар требуї съ аібъ алтъ фіре; атѫнчї п'ар фі пѫорї, пічї плоае, пічї гріндінъ, пічї зъпадъ, пічї роаѫ, пічї ам кѫргътоаре, ба ын скѫрт патѫра ынтрѣагъ п'ар фі кѫт есте.

Т. 25. Че калітате саѫ пѫтере аре ръчѣала?

Р. Пѫтереа ръчелїї есте контреръ пѫтерїї кълдѫрїї, пентрѫ къ ѣа пѫ ынтінде матеріїле чі ле стрынце. Довезї авем фортареа порілор, а плоі, а грінділїї, а ынгецѫлуї, слеірѣа тѫтѫлор матеріїлор топітоаре ші алтеле.

Т. 26. Че есте фокѫл?

Р. Фокѫл есте о матеріе арзътоаре. Сѫб пѫте де фок се ынцелеце таї де обще пѫтаї ачела каре арде ын ватръ; ынсъ фокѫл, фъръ а фі вѫзѫт, есте ревърсат ын тоатъ патѫра. Ісворѫл луї се паре а фі соареле, ші пѫ пі се ынпърътъшаще де ла соаре сѫб пѫте де фок, чі сѫб пѫте де кълдѫръ.

www.dacoromanica.ro

Ț. 27. Че есте аерѫл?

Р. Аерѫл, че тот д'ѫнпа ѧл ресѫфлът ші ѧл сіѧцііѧ ѧмпреџнѫрѫл пострѫ, есте о матеріе певъзѫтъ, рече ші кѫргъторе. Къпд есте ѧмпінс кѫ репезічѫне се пѫтеще в ѧ п т. Аерѫл есте атът де требѫінчіос поаъ ші тѫтѫлор фііпцелор органіче, ѧпкът фъръ де дъпсѫл, ка ші фъръ къльдѫрѫ, пічі ѫна дінтр'ънселе п'ар фі. Ѧнтіпдереа аерѫлѫї пѧпъ ла оаре-каре ѧпълціте се пѫтеще а т м о с ф е р ъ, дар маї сѫс в ъ с д ѫ х.

Ț. 28. Че пѫтіт апъ?

Р. Апъ пѫтіт ачеа матеріе кѫргъторе че о ведет пе ѫнеле локѫрї ешінд дін пътѧнт (ісвоарь), пе алте локѫрї, о ведет кѫргѧнд пе фаца пътѧнтѫлѫї, фъкѧндѫ-се дін ісвоарь пърае, дін пърае гѧрле саѫ рѧѫрї ші алтеле; апа се веде къпд ші къпд ѧпълцъндѫ-се ѧп абѫрї ѧп атмосферь; се веде де аколо ѣаръшї къзѧнд жос ѧп пікътѫрї де плоае, гріндінъ, саѫ зъпадь. Еа, біпе ѧнтребѫінцать, адѫче фоарте мѫлт фолос ѧп лѫме: еа ѫмезеще пътѧнтѫл, адапъ садѫріле ші тоате фііпцеле органіче. Тоате локѫріле пе ѫнде ѣа ліпсеще сѫнт пѫстії ші стерпе. Мѫлцітѣа апеї, ка ші а фокѫлѫї, а пътѧнтѫлѫї, ші а аерѫлѫї, пічі а маї скъзѫт пічі а маї крескѫт де къпд 'і а дат Дѫмнезеѫ фііпца.

Ț. 29. Че есте негѫра?

Р. Негѫра пѫ есте алт-чева де кът піще абѫрї апътошї ешіцї дін пътѧнт, каре маї 'наінте де а се фі ѧпълцат ѧп аер, атът с'аѫ стрѧнс ші ѧп-

www.dacoromanica.ro

грошат ынкът фъкындъ-се маї грей де кът аеръл д'асъпра лор, рътъп апроапе де пътынт, ынпъ кънд сай се ашазъ пе фаца пътынтълуї, сай се рідік ын аер ші се фортеазъ порій.

Т. 30. Че нътім порі?

Р. Норі нътім ачеле негрі сай грътезі марі де абърі апъіошї, каре се въд сус ын аер тръгындъ-се кънд ынтр'о парте кънд ынтр'алта. Норій се поартъ де аер пъпъ се фак маї грей де кът дъпсъл, ші апоі кад жос пе фаца пътынтълуї, орі ын пікътърі де апъ (плоае), орі ын фълцї де зъпадъ (ninсoape), орі ын пікътърі ынгецате (гріндінъ).

Т. 31. Дін че ші кът се формез порій?

Р. Норій се формез дін абърій чей ътезі, каре фііпд маї ъшорі декът аеръл де прін прецъръл пътынтълуї, се рідік ынчет ынчет ын атмосферъ; ачі се ынбрынческ ші се ынгроашъ атът, ынкът се формеазъ дінтр'ъншій орі плоае, орі ninсoape, орі гріндінъ.

Т. 32. Че нътім плоае?

Р. Плоае нътім ачеа апъ каре се формеазъ дін норі сус ын аер, ші каде де аколо пе пътынт ын пепътърате пікътърі.

Т. 33. Че нътім ninсoape сай зъпадъ?

Р. Ninсoape сай зъпадъ нътім ачей абърі ътезі, каре ын аер маї 'nainte де а се фі ынгрошат атът ынкът съ се поатъ форма дінтр'ъншій пікътърі де апъ, ынгіацъ ші кад жос пе фаца пътынтълуї ын пъртічеле ка ніще фълцї, кънд маї марі кънд маї мічі.

www.dacoromanica.ro

Ț. 34. Че нѫmim гріндінъ?

Р. Гріндінъ нѫmim ачѣа гѣацъ каре о ведет вара къzmнд дін порї ɨn бѫкъцї potѫnде, ѫne-orї ка mazърѣа, алte-orї ка алѫnеле, ші къte одатъ ші маї марї.

Ț. 35. Ѫnде, ші дін че се фортѣazъ гріндіna?

Р. Гріндіna се фортѣazъ ɨn аерѫл чел церос дін пікъtѫrї де плоае.

Ț. 36. Че фолос пе адѫче плоаѣа ші zънада?

Р. Фолосѫл че пе адѫче плоаѣа ші zънада есte маре; еле адапъ кɨmпііле, ѫдъ плаnтеле, ші act-фел се ɨnaintѣazъ крещерѣа ші родірѣа лор. Апа де плоае ші де zънадъ, tръгɨndѫ-се ɨn пъmɨnt, търеще ісвоаръле ші ле ɨmmѫлцеще. Де ла zънадъ маї авет ші алte фолоасе, адікъ: ѣа апъръ ѣarna холделе де цер ші вɨntърї цероасе, цііndѫ-ле акоперіte.

Ț. 37. Че нѫmim роаъ?

Р. Роаъ нѫmim ачѣа апъ сѫпціре че се ашazъ поаптѣа пе фаца пъmɨntѫlуї, ші се веде дімінѣацa маї алес ɨn пікъtѫrї.

Ț. 38. Дін че, ші кѫm се фортѣazъ роаоа?

Р. Роаоа се фортѣazъ дін ачеї абѫрї ѫmezї, каре трашї фііnд дін апъ ші дін пъmɨnt де къldѫra соарелуї де пеcte zi, ɨnкъ п'аѫ апѫкat съ се депърteze де пъmɨnt атът, ɨnкът съї поатъ цінѣа аерѫл ɨn ɨnълціme; чі апѫіnд соареле ɨnчеп а се ɨngроша, ші act-фел фъкɨndѫ-се маї грей де кът аерѫл, се ɨnторк жос пе фаца пъmɨntѫlуї.

Ț. 39. Есte роаоа де вр'ѫn фолос?

Р. Есte, пentрѫ къ ѣa ɨnкъ спореще крещерѣa ші

www.dacoromanica.ro

родірѣа плантелор. Ба таї алес ын пърціле пътынтълуї чеде калде, садърїле се астъмпърь де мълте-орї пътаї прінтр'ънса.

Ѵ. 40. Че есте брѫта?

Р. Брѫта нѫ есте алт чева декът роаъ ынгіецатъ; еа прічінъеще кьте одатъ стрікъчінъне маре ынтре плантe саѳ садърї.

Ѵ. 41. Кѫм се фортеазъ къркъбеѫл?

Р. Къркъбеѫл се фортеазъ де разеле соарелуї ші де плоаѣа че каде зіоа де ачеа парте алуї.

Ѵ. 42. Че пътім стеле къзътоаре?

Р. Стеле къзътоаре пътім таї де обще ачеле фокърї каре ле ведем поаптеа кьте одатъ ын врете сепінъ слобозіндъ-се дін аер кътре пъмынт.

Ѵ. 43. Че пътім вълканї?

Р. Вълканї пътім ачеї мънцї, дін каре кънд ші кънд ка прін піще кошърї марї есе фът, фок ші чепъшъ, арънкъ петрі, ші варсъ о мълціте де матеріе ынфокатъ ші къргътоаре че се пъте ще лавъ.

Вълканіі чеї таї апроапе де noї сънт: Везувѫл ын Італіа ші Etna ын Січілія. Везувѫл есте ын вълкан дінтре чеї таї ынсетнаці аї пъмынтълуї постръ; ынтре ерупціїле луї челе мълте деосебім доаъ: чеа де ла анъл 79 кънд с'аѳ акоперіт орашеле Еркълапъл ші Потпеа, ші чеа де ла анъл 1822, кънд спъза ші чепъша ешіте дінтр'ънсъл аѳ ынтънекат ынпрецънърѫл съѳ луміна зілії, ші къзъръ ка о плоае тіноасъ пе пъмынт. Кынд ынфіербынтъріле вълканіче пъ'шї гъсеск ръсъфлътоаре, атънчї ынтр'ачеле пърцї де лок се сім-

www.dacoromanica.ro

те кѫтретѫр де пѫмынт, де пе градѫл ымбѫлзірій, де пе мѫлцімеа ші тѫрбѫрареа materіілор вѫлканіче, прекѫм ші де пе депъртареа ачестора де фаца пѫмынтѫлѫї.

АНТРОПОЛОЦІЕ.

Т. 44. Че есте отѫл?

Р. Отѫл есте чеа маї десъвършітъ фііндъ пѫмынтеаскъ дінтре тоате кѫте а фъкѫт Дѫмнезеѫ пре пѫмынт. Ел есте домніторѫл пѫмынтѫлѫї: тоатъ фііндза лѫмеаскъ есте пентрѫ фолосѫл съѫ чел трупеск, ші маї алес пентрѫ ферічіреа са чеа сѫфлетеаскъ. Ші ка съ поатъ отѫл ымплеа кіпца спре ферічіреа са тот че есте ын лѫме, 'л а ынзестрат Дѫмнезеѫ кѫ трупѫ ші кѫ мінте, саѫ кѫ сѫфлет ынцелегъторѫ ші петрітор. Ші act-фел есте отѫл ын старе де а'шї кѫноаще атът сфършітѫл фііндцеї сале, прекѫм ші че есте біне ші че есте рѫѫ. Кътре ачеаста 'ї а маї лъсат Дѫмнезеѫ ші воіе слободъ ка съ факъ орї-че кѫноаще къ'л ферічеще, саѫ орї-че кѫноаще къ'л осіндеще.

Т. 45. Че фел есте фііндза отенеаскъ?

Р. Фііндза отенеаскъ есте компѫсъ дін трупѫ ші сѫфлет саѫ дѫх. Кѫ трупѫл ші кѫ тоате сімцірїле трупещї се асеамънъ вітелор; кѫ сѫфлетѫл ынсъ ші кѫ тоате пѫтерїле сѫфлетещї се асеамънъ кѫ ынцерії, ші се апропіе де Дѫмнезеѫ, каре 'л а фъкѫт дѫпе кіпѫл ші асемънареа са. Трупѫл отѫлѫї есте пѫмынт дін пѫмынт; пентрѫ ачеа, ынъ кынд есте сѫфлетѫл ынтр'ънсѫл, де

www.dacoromanica.ro

пътінт се хрънеще ; ші ешінд сѫффлетѫл діntр'ънсѫл се інtоарче ѣаръшї ін пътінт ка ші челе-алте фііпце пътінтещї ; дар сѫффлетѫл отѫлуї есте дѫх діn дѫхѫл чел череск ; пентрѫ ачеа сѫффлетѫл отѫлуї ка фііпцъ петрекътоаре , пѫ цine де інпъръціа пътінтеаскъ чі де чеа дѫховніческъ . Дѫтnezeѣ а фъкѫт пе от ін стареа певіновъцієї , ші 'ї а дат міжлоаче бѫне ка съ се факъ інсѫшї ел ферічіт .

Ѵ. 46. Щіінд noї къ отѫл есте котпѫс діn трѫп ші сѫффлет, че маї кѫноащет ънкъ?

Р. Маї кѫноащет къ трѫпѫл отѫлуї кѫ сѫффлетѫл есте ін оаре-каре лѫнтъ , ші пѫтаї прінтр'ачеастъ лѫнтъ потрівіть воії ші леціі луї Дѫтnezeѣ , ръмъінд сѫффлетѫл вірхітор патімілор трѫпещї , ішї арать отѫл отепірса са фъкіндѫ-се вреднік де драгостеа ші бѫнътатеа чеа пъріntеаскъ а zідіторѫлуї съѣ . Асть лѫнтъ віне де ла трѫп ші де ла сѫффлет, фііпд къ трѫпѫл отепеск траце къtре челе пътінтещї ші 'шї чеаркъ ферічірса са пѫтаї пре пътінт, асетенеа вітелор ші тѫтѫлор фііпцелор матеріале. Дар сѫффлетѫл траце къtре челе дѫховніческї , ші 'шї чеаркъ ферічірса са чеа адевъратъ спре каре есте фъкѫт, пѫтаї ін інпъръціа чеа дѫховніческъ. Ші ка съ пѫ се бірѫе отѫл де нофтеле трѫпѫлуї челе оарбе , аре неапърать требѫінць пѫ пѫтаї съ'шї кѫноаскъ ферічірса са чеа адевърать , чі с'о щіе ші прецѫі , спре а пѫтеа кѫноаще ші сінці къ де таре віне ішї гъщеще ел атѫнчї інпліінд воіеа луї Дѫтnezeѣ , прекѫт ші інкѫт де кѫт-

www.dacoromanica.ro

плiть осiндъ се арxпкъ ел атxпчi, кънд кx воєа фаче ръxл, фъкiндx-се xрiт лxi Дxмпezeў шi връжташ ал сxффлетxлxi съў.

Ț. 47. Че требxе съ фачет, ка дiп драгостєа кътре Дxмпezeў шi кътре вiртxте, съ фачет вiпеле; нар дiп xра кътре тот че есте ръў шi тмпротiва воiї лxi Дxмпezeў съ пе ферiт де тот ръxл?

Р. Ка съ фiт поi оатепiї act-фел авет пеапъратъ требxiнцъ де а пе лxмiна mintєa; пептрx кx кът вот авєа маї лxminat ачест дар Дxмпezeeск, кx атът вот кxпоаще маї вiпе пе Дxмпezeў шi сфiнта са воiе, прекxт шi сфiршiтxл фiiнцеї поастре; кx атът крединца пе ва фi маї дрєаптъ, драгостєа кътре Дxмпezeў маї твъпънатъ, шi пріп xртаре тпсxшї реліцiа шi тот че пе апропiе де Дxмпezeў пе ва фi маї плькxт шi маї сфiнт. Шi act-фел отxл дiп драгостєа кътре Дxмпezeў, кътре вiртxте, кътре сiпе, кътре соцietatєa отепєаскъ, шi кътре тот че есте вiпе ва фаче вiпеле че'л ферiчеще шi трxпеще шi сxффлетеще; нар дiп xра кътре тот че есте ръў се ва пъzi а пx фаче ръxл, чел че адxче атът трxпxлxi кът шi сxффлетxлxi пеферiчiре. Де ачi пxтет кxпоаще кът де ръў пъкътxеще ачел от каре авiпд прiлеж де а'шї лxmiна mintєa пріп тпвъцътxрї шi депрiндерї фолосitоаре, пx се лxminєazъ; чi лепевiндx-се шi тделетпiчiндxсе ла лxкрxрї пефолосitоаре, рътъпе тп тптxперек, сълбътъчiе шi добiточiе; рътъпе фър' де пiчi xп тещешxг спре а'шї скxti тпкxвiiнцат вiаца де перiре; ачела пъкътxеще прєа греў асxпра

www.dacoromanica.ro

лъї Дъmпezeѣ, асъпра отепірїї ші асъпра соціеѣцїї отепещї; ачела алѣаргъ ѣп лъmѣа ачѣаста діп пепорочіре ѣп пепорочіре ші діп педѣапсъ ѣп педѣапсъ.

Т. 48. Чіпе есте повъцъіторъл отълъї?

Р. Повъцъіторъл отълъї есте тіптеа ші лецеа чеа Дъmпezeѣаскъ; де ачестеа аскълъпд отъл ѣп тоате фаптеле сале, пічї одатъ пъ пъкътъещe ші пічї одатъ пъ ажънце ла съпъраре, чі есте тот д'аъпа ѣп бъкъріе ші десфътаре; се веселещe де фаптеле сале ші де сіпе ѣпсъшї; ѣї плаче а віецъі ші пъ се теме а търі; пептръ къ ел щіе къ дъпе а са пътіпцъ вінеле а фъкът ші де ръў с'а феріт. Повъцъіторъл довітоачелор есте іпстіптъл саў порпіреа лор чеа фіреаскъ.

Т. 49. Кът се ѣтпарте віаца отълъї?

Р. Віаца отълъї се ѣтпарте ѣп чіпчї стърї: копілъріеа, тіперецеа, жънієа, вірста бърбъціеї ші бътрѣпецеа.

Т. 50. Есте ѣптре оатепї вр'о деосебіре маї ѣпсетпатъ?

Р. Ѣптре оатепї пъ есте пічї о деосебіре ѣпсетпатъ, де ші съпт ънїї маї 'палцї, алцїї тічї саў скънзї де стат; ънїї аў фаца албъ, алцїї пеагръ, алцїї галбепъ, алцїї фъпіпціпіе, алцїї гълбеніе ші алцїї рошіетікъ.

Т. 51. Каре съпт оатепїї чеї маї 'палцї?

Р. Оатепїї чеї маї 'палцї се зіче а фі Караібїї ші Патагопїї, каре лъкъеск ѣп партеа де атіазъ зі а Америчії. Еї съпт де обще де къте шасе пїпъ ла шасе ші жътътате ърте. Дар Лапопїї ші

www.dacoromanica.ro

Грепландезіі сънt дін протівъ чеї маї мічї. Ґпълцітеа лор чеа де-обще есте пѫнъ ла патрѫ ѫрте, ші лъкѫеск ґн Лапоніа ші Грепландіа спре кліта чеа цероасъ де атіазъ поапте.

Ґ. 52. Каре оатенї аѫ фаца алъ ші рѫтепъ?

Р. Еѫропенії ші Афрікапії де атіазъ поапте, кѫ тоцїї ка ла 440 де мілїоане; ачеастъ віцъ де оатенї се пѫтеще віца Каѫказіеапъ каре се траце де ла Каѫказ, кѫ чеа маї фрѫтоасъ фортъ ші фацъ де от пе пътѫнт: еї аѫ капѫл овал, пърѫл лѫнг ші петед.

Ґ. 53. Каре оатенї аѫ фаца галбепъ ші гълбепіе?

Р. Ачестіа сънt тоцї каре фак віца топголъ, каре се траг де ла тѫпцїї Алтаѫ ші Хімалаѫ, еї аѫ окії мічї, пърѫл пегрѫ ші цеапъп; лъкѫеск ґн Лапоніа, Грепландіа, ші ґн алте пърцї, ші сънt ґн пѫмър ка ла 400 де мілїоане.

Ґ. 54. Каре оатенї аѫ фаца пеагръ?

Р. Ачестіа сънt тоцї каре фак віца етіопікъ; еї аѫ пасѫл лат ші бѫзеле марї, пър скѫрt, пегрѫ ші крецѫ. Аст-фел сънt Арабії, Кафрії ші Аѫстралії де атіазъ зі, ка ла 80 де мілїоане.

Ґ. 55. Каре оатенї аѫ фаца фѫпіцїпіе?

Р. Тоцї ачеа че цін де віца малаіезъ, каре се траце де ла Хімалаіѫ ші Малака; ачещіа аѫ пас лат, гѫра маре, пърѫл пегрѫ, дес ші стѫфос. Аст-фел сънt Індіепії о маре парте, ші Аѫстралії де атіазъ поапте, ґн пѫмър ка ла 32 де мілїоане.

III.

www.dacoromanica.ro

Ț. 56. Каре оатенї аў фаца галбенъ ші рошіетікъ?

Р. Америкапії; еї аў пър пегрх ші цепос, пас тхртіт, ші сънт ын пътър ка ла 12 міліоане; ачещіа фак віца америкапъ.

Ț. 57. Кът се зіче а фі пътърхл попхлацієї пътынтещї?

Р. Нътърхл попхлацієї пътынтещї, се зіче а фі ка ла 964 міліоане, 850 літьї ші 5000 діалекте. — Діптр'ачест пътър де оатенї, ынтр'ын мінхт, се паск ка ла 70 ші мор ка ла 63.

ДЕСПРЕ ФІІНЦЪ САЎ ІСТОРІА НАТЎРАЛЪ

Ț. 58. Че пътім фіінцъ?

Р. Фіінцъ пътім тот че се поате гынді. Фіінцеле сънт де дхоъ фелхрї: матеріале, ші нематеріале. Фіінце матеріале, сънт ачелеа каре ле пътем къноаще кх сімціріле поастре челе діпафаръ; ар нематеріале сънт ачелеа каре ле пътем къноаще пътаї кх сімціріле поастре челе дін пъхнтрх.

Ț. 59. Тоате фіінцеле матеріале къте сънт пре пътынт ші ын пътынт кът се ымпарт?

Р. Тоате фіінцеле матеріале къте сънт пре пътынт ші ын пътынт се ымпарт дхпе фелхріле лор ын треї ымпърцїї, прекът: I Ымпърціа плантелор саў а вецеталелор. II Ымпърціа апіталелор саў а віецхіторелор. III Ымпърціа мінералелор саў а пътынталелор.

Ачесте треї ымпърцїї се събт-ымпарт ын класе, ар класеле ын неатхрї ші соъхрї.

www.dacoromanica.ro

ÎMPĂRĂȚIA PLANTELOR
SAŬ A VEȚETALELOR

Î. 60. Care fiinȚe se numĕrĕ în împărăȚia plantelor saŭ a veȚetalelor?

R. În împărăȚia plantelor se cokotesk toate fiinȚele organiče care răsar, aŭ rădăčinĕ în pămînt, kresk ši aŭ simȚire; dar de la un lok la altul nu se not mișka.

Î. 61. Kum se împart plantele?

R. Plantele se împart, dupe asemĕnarea lor čea dinafară, în 5 klase: în klasa I kopačii, a II verzetĕre, a III erbĕre, a IV mușkĕre, ši în'a V bureȚi ši čiuperči.

ÎMPĂRĂȚIA ANIMALELOR
SAŬ A VITELOR.

Î. 62. Care fiinȚe se numĕrĕ în împărăȚia animalelor?

R. În împărăȚia animalelor se numĕrĕ toate fiinȚele kĕte aŭ sufflare ši mișkare de la un lok la altul, kum sunt omul, maimuȚa, leul, boul, vulpea, kalul, șarpele, furnika ši altele. Animalele se hrănesk unele kă carne, iar altele numai kă veȚetale saŭ seminȚe.

Vitele ši plantele unele se numesk domesniče, altele sălbatiče. Vitele domesniče sunt acelea, care nu'ndu-le omul îmblînzi, le creșce ši le întrebuinȚează mai de multe orĭ spre

www.dacoromanica.ro

фолосѫл съѫ, ші сѫnt ачестеа: боѫл, оаѳа, капра, калѫл, гъіпа, ші алтеле; селбатіче сѫnt ачелеа а кърора крещере ші споріре nѫ се ѫплеспеще де от, ші сѫnt: чербѫл, къпріоара, леѫл, містрецѫл, тігрѫл, ші алтеле.

Ѫ. 63. Ѫn къте класе се сѫбт-ѫмпарте ѫмпърціа вітелор саѫ а анімалелор?

Р. Ѫмпърціа вітелор се сѫбт-ѫмпарте ѫn 6 класе.

Ѫ. 64. Каре анімале сѫnt ѫn класа I-a?

Р. Ѫn класа I-a сѫnt патрѫпеделе, прекѫm: маїмѫца, леѫл, калѫл, тігрѫл, чербѫл, ші алтеле. Патрѫпеделе ръсѫффлъ пріn пльмїнї, аѫ сїнце рошѫ ші калд, пеле кѫ пър, ші трѫп кѫ оасе; се паск вїї ші се хрънеск маї ънтъїѫ кѫ лаптеле мѫтеї лор; де ачеѳа се nѫтеск ші сѫгътоаре.

Ѫ. 65. Каре анімале сѫnt ѫn класа II-a?

Р. Ѫn класа a II-a сѫnt сбърътоареле. Ачестеа се деосібеск де патрѫпеде, къчї еле се пот тїшка де ла ѫn лок ла алтѫл пріn сбѫраре, терцере, саѫ съріре; еле аѫ ѫn лок де гѫръ кѫ дінцї ші бѫze ѫn чок таре ші аскѫцит; аѫ nѫтаї доаь пічіоаре ѫнсоцїте де доаь арінї; ѫn лок де пър пене ші фѫлцї; фак оаь дін каре се паск nѫїї лор, дака пасъреа ле ѫнкълзеще кѫ къллѫра трѫпѫлѫї еї неѫнчетат ѫntр'о врете де 20 зіле. Пасъріле ка ші патрѫпеделе аѫ сїнце рошѫ ші калд, трѫп кѫ оасе, ръсѫффлъ пріn пльмїнї, ші nѫ вїецѫеск пічї еле тоате ѫntр'ѫn кіп, къчї ѫнеле ѫшї каѫтъ храпа лор пе ѫскат, ші алтеле ѫn а-

www.dacoromanica.ro

пъ, ѣар алтеле ѫп апъ, ровіпъ ші бълтіш. Пептрѫ ачеѳа се пѫтеск ѫнеле пъсърї де ѫскаt, ші алтеле пъсърї де апъ. Челе де ѫскаt сѫпt: вѫлтѫрѫл, корбѫл, порѫтбѫл, кѫркапѫл, ліші̧а, ші алтеле. Кътре ачѳаста ѫнеле се хрънеск кѫ карне сфъшіінд прада лор, прекѫт: вѫлтѫрѫл, еретѫл, шоїтѫл, бѫфні̧а ші алтеле, ші се пѫтеск пасърї хрънітоаре; алтеле се хрънеск кѫ сетіпце ші гънганії, ѣар алтеле пѫтаї кѫ гънганії; дар челе таї тѫлте пъсърї се хрънеск кѫ сетіпце ші гънганії, ші фіе-каре аре тіжлоаче ѫплеспітоаре де а'шї добънді храпа са.

Ѫ. 66. Каре апітале сѫпt ѫп класа а III-а?

Р. Ѫп класа а III-а сѫпt амфібііле, амфібііле се деосібеск де патрѫпеде прекѫт ші де сбѫрътоаре, фіінд кѫ аѫ сіпце рошѫ ші рече; еле аѫ ѫп лок де оасе сгѫрчѣ, ръсѫффлъ прін плътіпї, асетепѳа патрѫпеделор ші сбѫрътоарелор, дар де пръсіт таї тоате се пръсеск діп оаъ че се клоческ де кълдѫра соарелуї. Іарпа аторцеск де фріг, дар прітъвара десторцінд-се де кълдѫра соарелуї, лі се деспоаіе пелѳа чѳа веке. Амфібііле пѫ пе сѫпt аъѫт де фолосітоаре прекѫт пе сѫпt алте апітале; ба ѫнеле діптр'ънселе сѫпt прітеждіоасе фіінд кѫ сѫпt венітоасе. Ѫптре амфібії се пѫтър шарпеле, крокоделѫл, броаска, шопърла, ші алтеле. Діптр'ънселе ѫнеле терг, алтеле се тѫръск; челе че се тѫръск се пѫтеск тѫрътоаре.

www.dacoromanica.ro

Ț. 67. Каре анімале сунт ын класа а IV-а?

R. Ын класа а IV-а сунт пеші. Анімалеле ачестеі класе аў сінце рошь ші рече; аў аріпіоаре де нотат, дар плътінї нь аў ші пічі къ аў трейінцъ де еі, фііпд къ пеші, тръгъпдъ'шї съффлетъл, сорь апа ші о даў ларъ'шї пріп крекї афарь. Пеші аў оаь каре се нътеск ікре, діптр'ачестеа, пріп інфлоінца апеї ші а аерълуї ын апь, се паск нъіі лор.

Прєа нъцінї пеші сунт каре паск нъіі лор вїї, ші'і аплєакъ; act-фел де пеші сунт делфінъл ші кітъл; делфінъл есте чел маі ларе пеше, нь нъмаі діптре тоці пеші, дар ші діптре тоате анімалеле къноскъте; ынсъ кітъл есте чел маі маре анімал діптре тоате къте се креде а віецуі не пъмынт. Лъпцімєа кітълуї есте де ла 60 мїь апроапе де 100 крте, ші гъра луї есте де 12 коці де ларгъ. Ун кіт де 60 крте траце 100 де мії де ока; карнєа луї нь се прецъеще, дар діп слъніна луї се фаче унсоарєа де пеше. Де ла кіт віне ші осъл ачела каре се нътеше ос де пеше. Пътерєа кітълуї прекът ші а алтор пеші есте ын коадь; кітъл кь коада поате ръстърна ші стріка коръбіі кът де марі.

Ț. 68. Каре анімале сунт ын класа а V-а?

R. Ын класа а V-а сунт інсектеле саў гъпганіїле. Інсектеле аў ын лок де сінце ун мъст албъріў ші рече; аў ла кап корніце ка піще фіре де пър; аў 6 мїь ла 100 пічіоаре; трънъл ле есте крестат ші акоперіт кь с коажь въртоась ка кь о плътошь. Унеле аў 2 аріпі, алтеле 4,

www.dacoromanica.ro

алтеле сънт фъръ аріпї. Храна лор ле есте парте дін вецетале, парте дін анімале. Мълцімea інсектелор се креде а фі маї маре де кът а плантелор. Пъіереа лор ле есте маї ла тоате дін оаъ, ші есте де обще вреднікъ де бъгаре ін сеатъ; фііпд къ дінтр'ънселе унеле ашї ашазъ окшоареле ін пъмінт, алтеле пе трънъл алтор анімале вїї, ші алтеле пе фрънzеле копачілор; ва де обще се веде къ тоате ашї ашазъ окшоареле ін act-фел де локърї, унде пъіереа лор есте маї сігъръ, ші требъінчоаса храпъ а пъілор маї апроане ші маї індестълъ.

Асемінеа прва маре тіраре адъче ші фелърїта трансформаре саў префачере а інсектелор маї вьртос а ачелора че аў аріпї, прекът а гъндакълъї, а флътърълъї, а албінеї, а мъщі, а молїі ші алтеле. Ачестеа тоате, кънд ес дін оаъ се пъмеск ларвъ ші тъпінкъ фоарте мълт; нар дупе че къть-ва време креще ларва, шї'шї скімбъ пелеа де вр'о къте-ва орї, се префак інтр'ън пън саў пъпъшъ. Інтр'ачеастъ фігъръ ръмъне ші креще пінъ кънд се фортеазъ деплін інсектъл, апої есе дін коажа че'л ціне інкіс, інчепе а ътбла, а оа ші ін ъртъ пере. Спре ексемплъ ларва флътърълъї есте отіда че се паще дін оаъле лъї; пъпъл лъї есте префъкъта ларвъ, каре інтр'ън гетълец мътос че се пътеще ші гогоашъ, се веде ін форма унъї боб; дін каре пескте къть-ва време се фаче флътъръл. Ачеста сбоаръ къть-ва време інкоаче ші інколо, фаче о мълціте де

www.dacoromanica.ro

оаъ ші піере. Act-фел де трансфортаре аре ші албіна: ларва албінеї есте ън віерме алб че се фаче ынтр'о гъърва а фагърълуї дінтр'ън оў де маткъ; ар пъпъл еї есте ларва префъкътъ ын фортъ де албінъ.

Ън стън аре треї фелърї де албіне, адікъ: о маткъ, о мълціме де албіне лъкрътоаре, ші ън пътър мік де трънторї. Біне ар фі къпд ар фі ші ынтре оаменї маї пъцінї трънторї, дар маї мълте албіне; атънчї пегрешіт ар фі ын лъме маї мълъ піере ші чіаръ; атънчї п'ар фі атъта фъръ-де-леџї саў пъкате, ші пріп ъртаре нічї ар требъі атъта пъшкърії.

Ї. 69. Каре апітале се пътъръ ын класа а VI-а?

Р. Ын класа а VI-а се пътъръ вертіїї. Вертії ынкъ аў ын лок де стнце рошъ ън мъстъ албърій прекът аў ші інсектеле. Аў трън'тоале фъръ оасе, фъръ аріпї ші фъръ пічіоаре. Мішкареа лор де ла ън лок ла алтъл о фак орї пріп търре орї пріп съріре. Ынтре вертї се пътъръ лініtоареа, рътa, телкъл ші фелъріta мълціме а скоїчілор саў а копхілелор. Ачесте дін ъртъ тръеск ынтр'ън гіок че'л порt тоt-д'аъпа къ сіпе орї ънде се тръск.

а III-а ЎМПЪРЪЦІА МІНЕРАЛЕЛОР.

Ї. 70. Каре фііпце сънt ын ътпъръціа мінералелор?

Р. Ын ътпъръціа мінералелор се пътъръ тоате фііпцеле матеріале, каре пъ'шї аў ънфііпцареа

www.dacoromanica.ro

nічї prin nашere nічї prin ръсъріре, чі prin компънере дін таї мълте пърцї че се афлъ ын сфънъл пъмынтълуї. Мінералеле н'ар фі съпъсе стрікъчъпеї сале періреї, дака пе ле ар десфінца інфлъінца аерълуї, а апеї, а фокълуї ші а алтор матерії.

Т. 71. Кът се ымпарт мінералеле?

Р. Мінералеле се ымпарт ын 4 класе: ын класа I-а се сокотеще пъмынт ші петре; ын а II-а сарьа, ын а III-а мінералеле арзъtоаре ші ын а IV-а металеле.

Т. 72. Каре мінерале се пъмеск пъмынт ші петре?

Р. Тоате ачелеа каре нічї апа нъ поате съ ле ымтоаіе, нічї фокъл съ ле топеаскъ.

Т. 73. Каре мінерале се пъмеск саре сале съретърї?

Р. Тоате ачелеа каре ын фок нъ се топеск, дар ын апъ се топеск, ші але ын гъст аспрe ші ърте.

Т. 74. Каре мінерале се пъмърь ымтре съретърї?

Р. Ымтре съретърї се пъмърь: сареа, цеперігъл, піатра-акрь, вітріонъл, сілітра ші алтеле.

Т. 75. Каре мінерале се пъмеск арзъtоаре?

Р. Тоате ачелеа каре ард кь флакърь сале фър'де флакърь, дале фът ші тірос греу.

Т. 76. Каре сънt мінералеле арзъtоаре?

Р. Пъчоаса, пъкъра, кърбънії де піатрь ші алтеле.

Т. 77. Каре мінерале се пъмеск метале?

Р. Тоате ачелеа каре ын фок се топеск, ші бътъндъ-ле кь чокапъл се ынтінд.

IV.

www.dacoromanica.ro

Ț. 78. Каре тіпераλе се пѫтъръ ынтре метаλе?

Р. Ынтре метаλе се пѫтъръ: Плаtina, аѫрѫл, арџінтѫл, плѫмбѫл, арџінтѫл-віѫ (меркѫріѫл), прекѫт ші арсенікѫл, каре есте отрава чea маї кѫмпліть, ші алтеле.

Ț. 79. Кѫт се сѫбț-ымпарț метаλеле?

Р. Метаλеле се сѫбț-ымпарт ын метаλе скѫмпе ші метаλе де рынд.

Ț. 80. Каре метаλе се пѫтеск метаλе скѫмпе?

Р. Метаλеле скѫмпе се пѫтеск: плаtina, аѫрѫл ші алтеле.

Ț. 81. Кѫт есте плаtina?

Р. Плаtina есте метаλѫл чел маї греў ші маї апевое де топіт; еа се гъсеще маї кѫ сeатъ ын Америка ын бъї де аѫр прекѫт ші ын рѫрї.

Ț. 82. Каре есте метаλѫл чел маї греў дѫпе платінъ?

Р. Аѫрѫл есте дѫпе платінъ метаλѫл чел маї греў.

Ț. 83. Кѫт есте аѫрѫл?

Р. Аѫрѫл есте фоарте тоале, ші ка съ се факъ дінтр'ънсѫл фелѫріте лѫкрѫрї ші скѫле, требѫе съ се атестече кѫ алте метале, ка съ і се дea требѫінчioаса вѫртошіте, ші се фіе ші маї траїнік.

Ț. 84. Ынде се гъсеще аѫрѫл?

Р. Аѫрѫл, прекѫт ші алте метале, се гъсеще ын тѫпцї атестекат кѫ алте метале; къте о дать се гъсеще ші кѫрат, ші ачеста есте аѫрѫл чел маї бѫн. Дін тѫпцї се скоате аѫрѫл кѫ тѫлъ остенeалъ ші прітеждіе де віацъ. Аѫрѫл чел атестекат кѫ алте метале се лъмѫреще саў се кѫрцъ де еле прін фок ын топітоаре.

www.dacoromanica.ro

Ț. 85. Ундe сънt чeлe маї мaй мнoгe бъї дe aър a лe Eвропїй?

Р. Чeлe маї мнoгe бъї дe aър алe Eвропїй сънt ин Унгaріa шї Трaнсілвaніa. Ин Трaнсілвaніa сънt шї бъї дe aрцінt шї дe фер фоaрте богaтe.

Ț. 86. Към eсте aрцінтъл?

Р. Aрцінтъл eсте маї вїртос дe къt aвръл, шї дупе aър eсте чел маї мълдіос метал, шї лъкръндъ-се се aместекъ шї ел къ алте метале дe рънд.

Ț. 87. Съпъръ ръціна пе металеле чeлe скумпe?

Р. Пе металеле чeлe скумпe нъ лe съпъръ пічї ръцінa пічї aерул.

Ț. 88. Кaре сънt металеле чeлe дe рънд?

Р. Металеле чeлe дe рънд сънt: aрaмa, ферул, косіторул, aрцінтул-віу шї алтeлe.

Ț. 89. Чe се лъкрeaзъ дін aрaмъ?

Р. Дін aрaмъ се лъкрeaзъ фелуї дe фелуї дe лъкрурї, прекум: кaзaне, кълдърї, тинцірї шї алтe вaсe маї мултe. Aрaмa інтръ маї обічнуіт ла aместекътура aврулуї шї a aрцінтулуї.

Ț. 90. Чe трeбуe съ пе ндeмнът дeспре aрaмъ ла нтрeбуінцaрea eї?

Р. Трeбуe съ пе ндeмнът къ aрaмa коклeще фоaрте лeспe, шї фіінд коклeaлa eї фоaрте отръвітоaре, пентру aчeaстa тот отул каре шїї нубeще віaцa шї съпътaтea, трeбуe съ фіe ку мaре нгрїжірe къпд нтрeбуінцeaзъ вaсe дe aрaмъ, шї нтрeбуінцъндъ-лe се фіe тот-д'aунa косіторіte фоaрте бінe, шї чe се пуне нтр'ънсeлe,

www.dacoromanica.ro

съ пѫ се ціе тѫлт, таї алес сърътѫрї ші акрїтѫрї; фііпд къ сърътѫра ші акрітѫра фак ка арата съ коклеаскъ таї кѫрпд ші таї тѫлт. Арата атестекатъ кѫ косіторѫ̆ се пѫтеще bronz ші ачіоае. Еа асетепеа се скоате діп тѫпцї.

Т. 91. Каре есте метаѫл чел таї фолосітор?

Р. Чел таї фолосітор метал есте ферѫл: лѫкрїріле че се фак діптр'ъпсѫл сѫпт пред кѫпоскѫте тътѫлор.

Т. 92. Кѫт се пѫтеще ферѫл чел таї кѫрат ші таї вїртос?

Р. Ферѫл чел таї кѫрат ші таї вїртос се пѫтеще оцелѫ̆. Діп оцел требѫе съ се факъ тоате лѫкрїріле ацере ші аскуцite, каре ле ітребѫінцът ка съ тъеіт чева.

Т. 93. Кѫт есте плѫтбѫл?

Р. Плѫтбѫл есте фоарте моале. Кѫ ел не фолосім асетепеа ла тѫлте требѫінце; дар пе ітпгъ тоате фолоаселе че не адѫче, не поате адѫче ші вътътаре фоарте прітеждіоасъ; фііпд къ діп ел се фаче отрава че се пѫтеще zахар де плѫтб. Кѫ ачеастъ отравъ тѫлцї кїрчѫтарї ітшелъторї ші врѫжташї віецїї отепещї, атестекіпд'о ін віп ка съ'ї дея фацъ таї фрѫтоасъ ші гѫст таї бѫп, 'шї аѫ отръвіт тѫщерїї.

Т. 94. Кѫт есте косіторѫл?

Р. Косіторѫл есте фоарте тлъдіос. Лѫкрїріле че се фак діптр'ъпсѫл не сѫпт де-обще кѫпоскѫте. Кѫ косіторѫл се споеск васеле де фер ші де аратъ, ка съ се ітпіедече коклеала арътіі чеа отръвіtоаре.

www.dacoromanica.ro

Ї. 95. Кѫт есте арџінтѫл-вій?

Р. Арџінтѫл-вій есте кѫргѫтор, ші пѫтаї џерѫ чел маї маре ѣл стрѣнџе ші'л ѣнвѣртошазъ аѣъ, ѣн кът съ се поаѣъ бате кѫ чокапѫл; ел се ѣнтребѫінџеазъ ла оглінзї, барометре ші термометре. Арџінтѫл-вій інтръ ші ла докторії, маї вѣртос ла боалеле челе прітеждіоасе, ѣнтребѫінџъндѫ-се кѫ фоарте маре бъгаре де сеатъ, кънї алмінтрелеа адѫче болнавѫлѫї маї маре прітеждіе де кът ѣї есте боала де каре пътімеще. Пентрѫ апеза аст-фел де докторіе гътітъ дін арџінтѫл-вій, с'о ѣнтребѫінџеze чіне-ва пѫтаї дела доктор, ші пѫтаї атѫнчї кънд зіче докторѫл.

Сфѣршіт.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro